

Cykl wykładów 2007 dla
kandydatów na stopnie P1 i P2

Zbigniew Niedzielski
na podstawie prezentacji Witka Trybały

Podstawy fizyki nurkowania

Odmienne warunki środowiska wodnego

- Wysokie i zmienne wraz z głębokością ciśnienie.
- Problemy z pływalnością - prawo Archimedesesa.
- Komplikacje wynikające z oddychania sprężonymi mieszankami gazowymi - prawa gazowe.
- Oszukane zmysły człowieka pod wodą:
  - optyka podwodna,
  - propagacja fal akustycznych pod wodą.
- Szybkie wychładzanie organizmu człowieka.

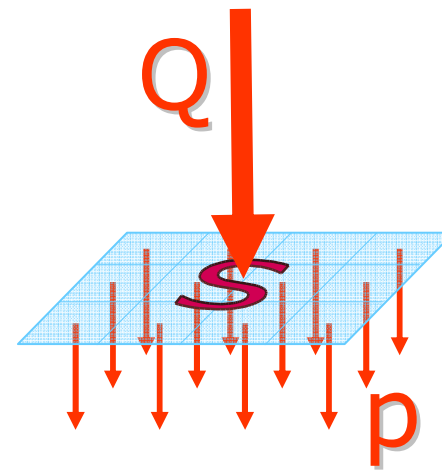
Ciśnienie

- Pod wodą występuje wysokie, zależne od głębokości, ciśnienie.

Co to jest ciśnienie ?

Ciśnienie to siła działająca na jednostkę powierzchni.

Jeżeli ciśnienie oznaczamy literą p to możemy zapisać:

$$p = Q/S$$

Skąd pochodzą siły, które wywołują ciśnienie pod wodą ?

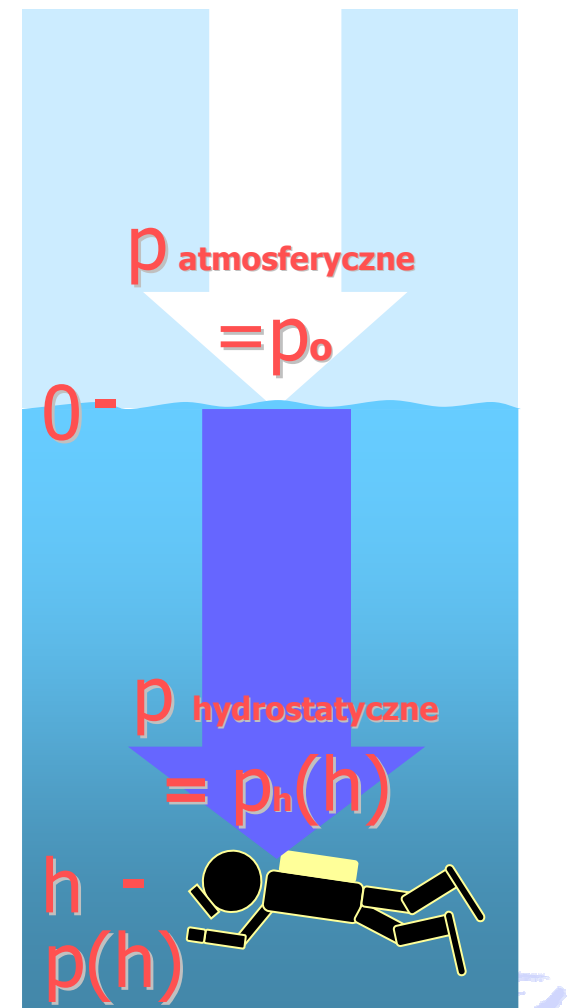
Ciśnienie cd

Ciśnienie pod wodą pochodzi od **ciężaru** znajdujących się nad nurkiem powietrza i wody.
I zależne jest od głębokości !!!

Ciśnienie całkowite na głębokości h oznaczamy $p(h)$:

$$p(h) = p_{\text{atmosferyczne}} + p_{\text{hydrostatyczne}}(h)$$
$$p(h) = p_0 + p_h(h)$$

Jest to prawo Torricelli'ego

Jednostki ciężaru i ciśnienia stosowane przy obliczeniach dotyczących techniki nurkowej

Jako jednostkę siły (ciężaru) stosujemy: **1 kG (kilogram-siła)**,
jako jednostkę ciśnienia atmosferę: **1 at = 1 kG/cm²**.

1 kG (kilogram-siła) to siła z jaką Ziemia przyciąga masę **1 kg**.

Masa jest własnością ciała, a jego **ciężar (siła przyciągania)** zależy także od wielkości pola grawitacyjnego, w którym ciało się znajduje.

Na przykład na Księżycu ciało o masie **1 kg** będzie ważyło tylko około **0,16 kG**.

O wielkości grawitacji świadczy wartość **przyspieszenia** jakie osiąga spadające w nim swobodnie ciało. Zmierzono wartość przyspieszenia ziemskiego i średnio wynosi ono:

Możemy zapisać: **$Q=mg$** , gdzie $\left\{ \begin{array}{l} g = 9,81\text{m/s}^2 \\ m - \text{masa ciała w kg,} \\ Q - \text{ciężar ciała w Niutonach.} \end{array} \right.$

masa 1 kg waży na Ziemi 9,81 N

Czyli: **$1 \text{ kG} = 9,81 \text{ N}$**

Niuton (N) to jednostka siły układu SI, stosowana w fizyce.

Jednostki ciśnienia spotykane w technice nurkowej

- atmosfera techniczna => $1 \text{ at} = 1 \text{ kG/cm}^2$
- atmosfera fizyczna => $1 \text{ Atm} = 760 \text{ mm Hg}$

to ciśnienie średnie jakie wywołuje atmosfera Ziemi na poziomie morza.

Obliczenia ułatwia fakt, że:

$$1 \text{ Atm} = 1,033 \text{ at} \approx 1 \text{ at}$$

- Paskal => $1 \text{ Pa} = 1 \text{ N/m}^2$ - jednostka układu SI
- Bar => $1 \text{ bar} = 100\,000 \text{ Pa}$ - jedn. pochodna od Pa

Ponieważ $1 \text{ kG} = 9,81 \text{ N}$ i $1 \text{ m}^2 = 10\,000 \text{ cm}^2$, to:

$$1 \text{ at} = 1 \text{ kG/cm}^2 = 98100 \text{ Pa} \approx 0,1 \text{ MPa} = 1 \text{ bar}$$

Zatem: $1 \text{ Atm} \approx 1 \text{ at} \approx 0,1 \text{ MPa} = 1 \text{ bar}$

Megapaskal

$1 \text{ MPa} = 1\,000\,000 \text{ Pa}$

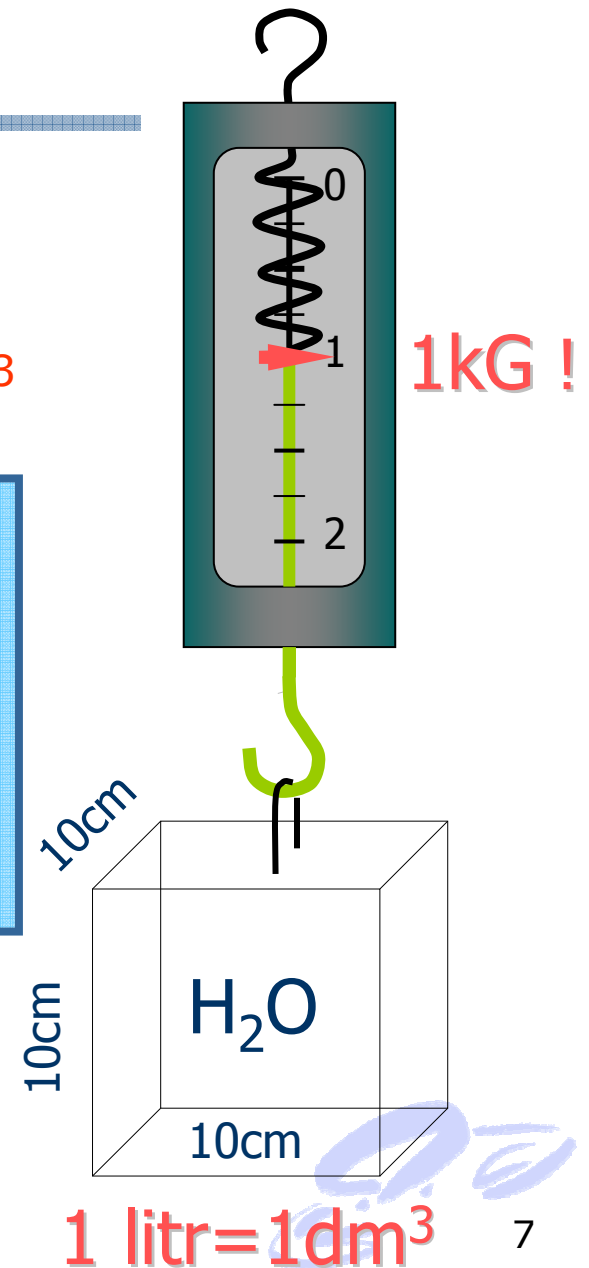
Ile waży 1 litr wody?

1 litr (1dm^3) wody H_2O waży 1kG .

Zatem ciężar właściwy wody słodkiej wynosi: $\delta \text{H}_2\text{O} = 1\text{kG}/1\text{litr} = 1 \text{kG}/\text{dm}^3$

Uwaga: Ciężar właściwy słonej wody morskiej jest większy i wynosi: od $1,002 \text{kG}/\text{dm}^3$ (północny Bałtyk) do $1,038 \text{kG}/\text{dm}^3$ (oceany).
W słonych bezodpływowych jeziorach np. w Morzu Martwym ciężar właściwy wody może być jeszcze większy.

Jaka jest wartość ciśnienia $p_h(h)$ pochodzącego od ciężaru wody, czyli ciśnienia hydrostatycznego?

Ciśnienie hydrostatyczne

Wyobraźmy sobie słup wody o wysokości 10 metrów i podstawie $S=1\text{cm}^2$.

Jaki jest ciężar takiego słupa wody?

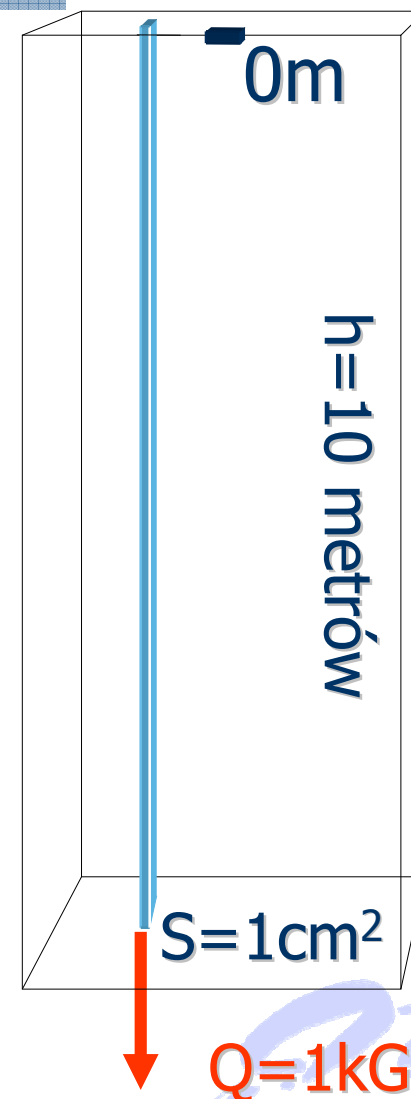
Objętość takiego słupa wody to:

$$\begin{aligned} V &= S \cdot h = 1\text{cm}^2 \cdot 10\text{m} = \\ &= 1\text{cm} \cdot 1\text{cm} \cdot 1000\text{cm} = \\ &= 10\text{cm} \cdot 10\text{cm} \cdot 10\text{cm} = 1\text{dm}^3 \end{aligned}$$

Zatem jego ciężar wynosi 1kG.

Słup taki uciska z siłą 1kG na powierzchnię 1cm^2 , czyli wywołuje ciśnienie:

$$p = 1 \text{ kG/cm}^2 = 1 \text{ at}$$

Ciśnienie absolutne

W praktyce przyjmujemy, że:

$$p_o = 1\text{Atm} = 1 \text{ at}$$

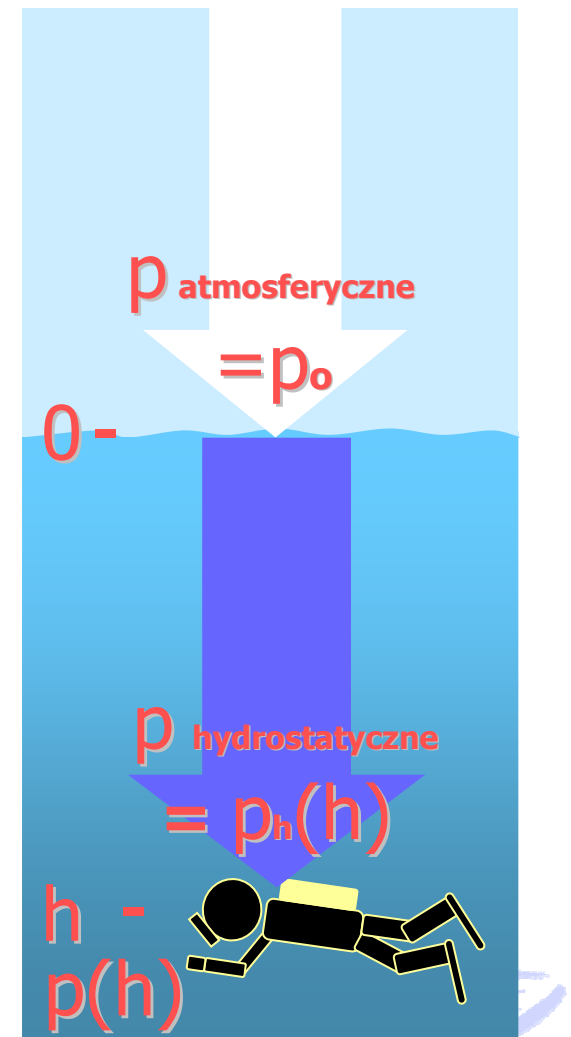
Uwaga! Przy nurkowaniu w górach $p_o < 1\text{at}$

Zatem ciśnienie całkowite na głębokości h wynosi:

$$\begin{aligned} p(h) &= p_o + p_h(h) = \\ &= 1 \text{ at} + (h/10) \text{ at} \end{aligned}$$

Przykład: Jakie ciśnienie panuje na głębokości 20m ?

$$p(20\text{m}) = 1 \text{ at} + (20/10) \text{ at} = 3 \text{ at}$$

Ciśnienie absolutne cd

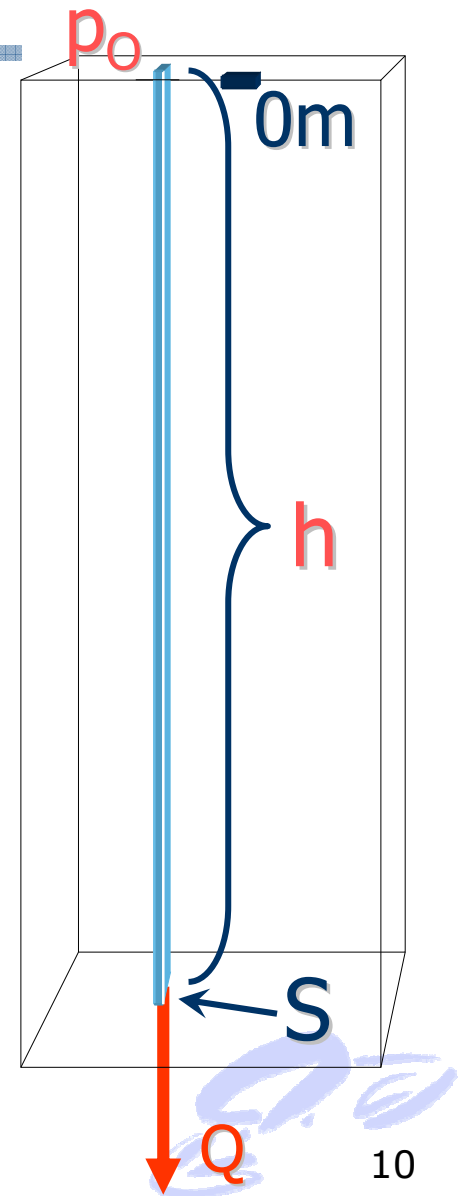
Jakie ciśnienie pochodzi od słupa cieczy o ciężarze właściwym δ_{cieczy} , wysokości h i podstawie S ?

$$p_h(h) = \frac{Q}{S} = \frac{V_{\text{słupa}} \cdot \delta_{\text{cieczy}}}{S} = \frac{h \cdot \cancel{S} \cdot \delta_{\text{cieczy}}}{\cancel{S}}$$

$$p_h(h) = h \cdot \delta_{\text{cieczy}}$$

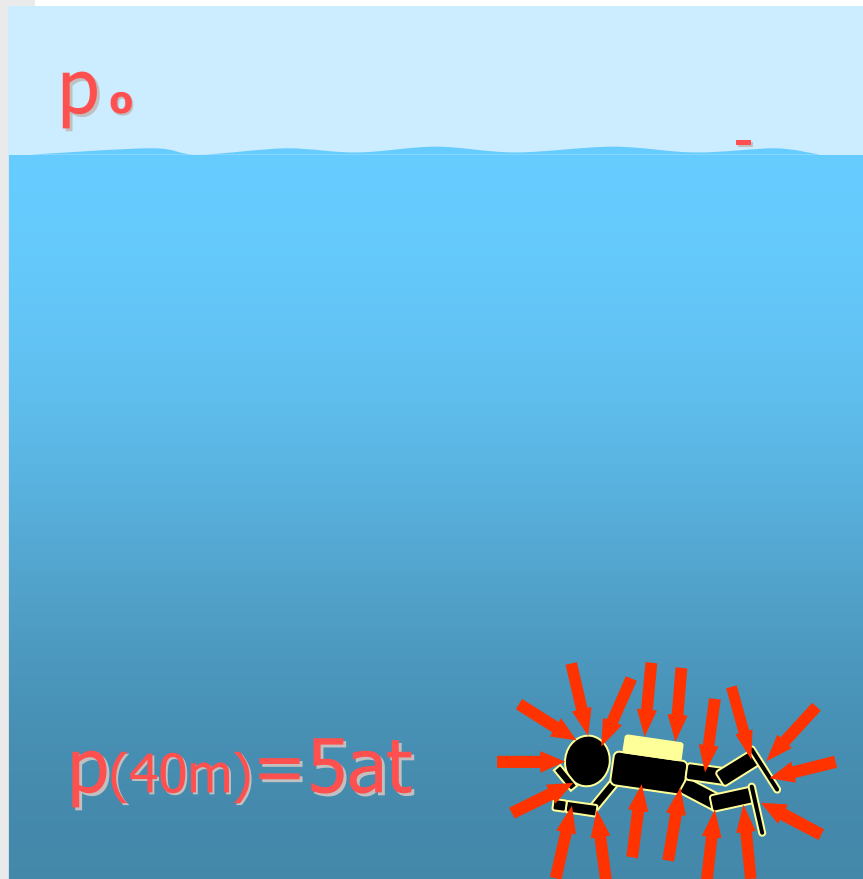
Zatem całkowite ciśnienie w cieczy na głębokości h wynosi:

$$p(h) = p_0 + h \cdot \delta_{\text{cieczy}}$$

Wpływ ciśnienia na organizm człowieka pod wodą

Przykład: Jaka siła działa na każdy dm^2 ciała nurka na głębokości 40 metrów pod wodą?

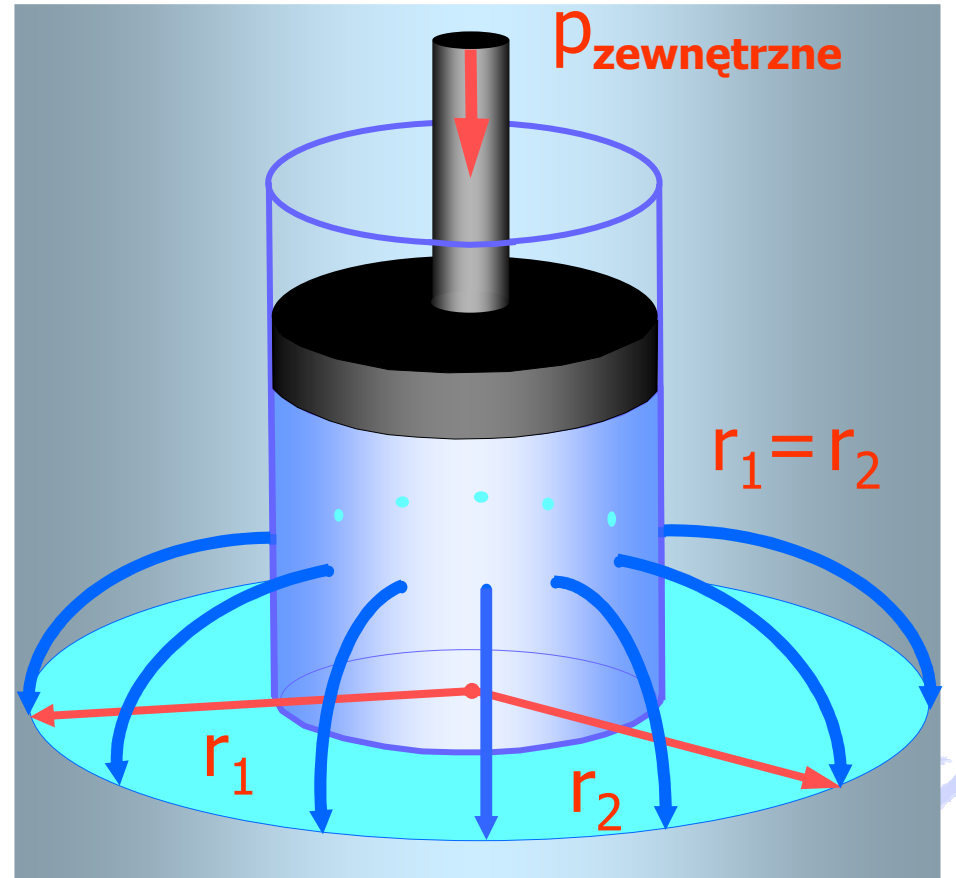
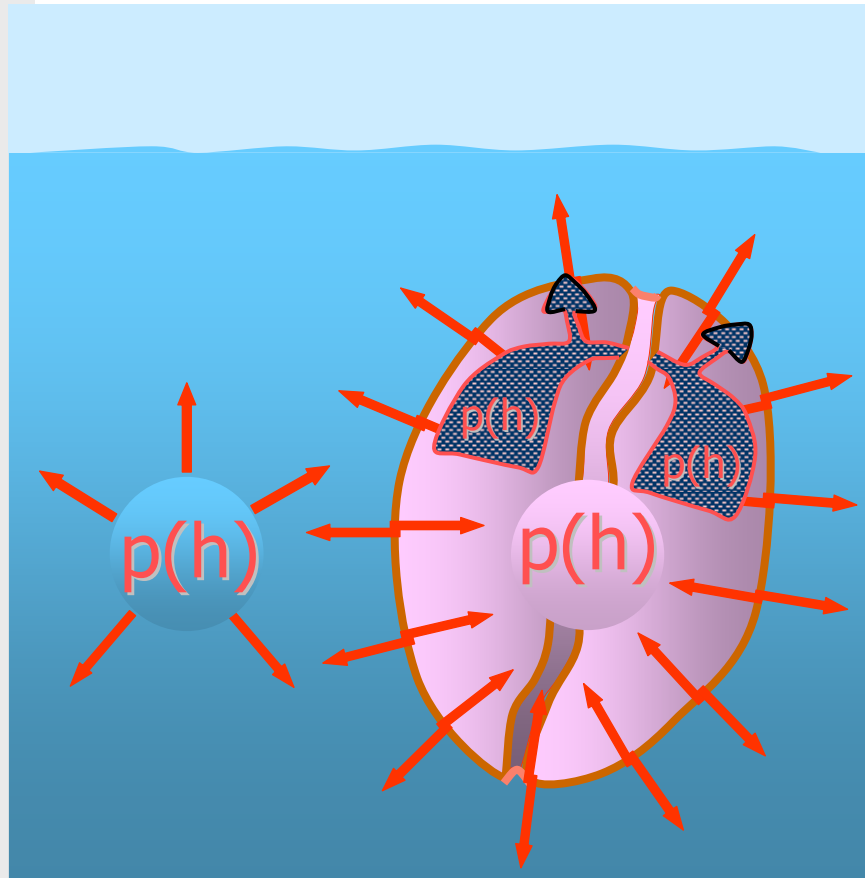
Jest to siła 500kG !!!
na każdy dm^2 ciała nurka.

Jak organizm człowieka
znosi tak duże obciążenia?

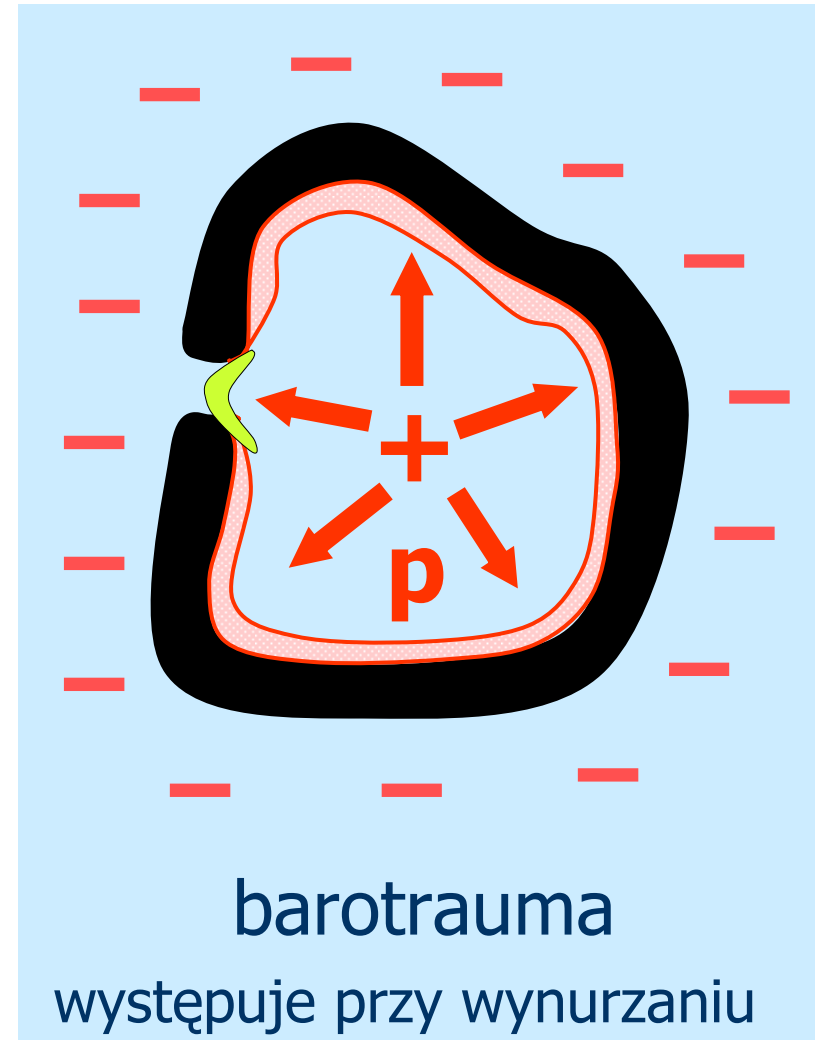
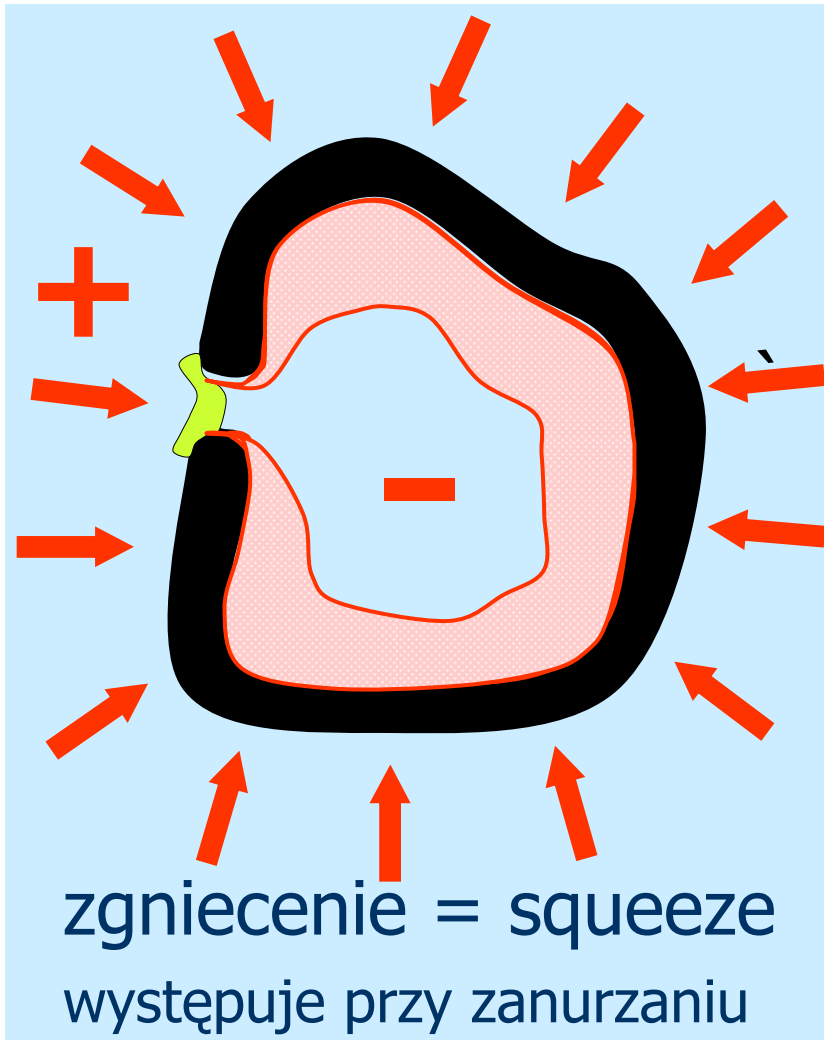

Wpływ ciśnienia na organizm człowieka pod wodą

Prawo Pascala: W cieczy lub gazie, które znajdują się w stanie spoczynku w zamkniętym naczyniu, ciśnienie zewnętrzne przenoszone jest jednorodnie we wszystkich kierunkach.

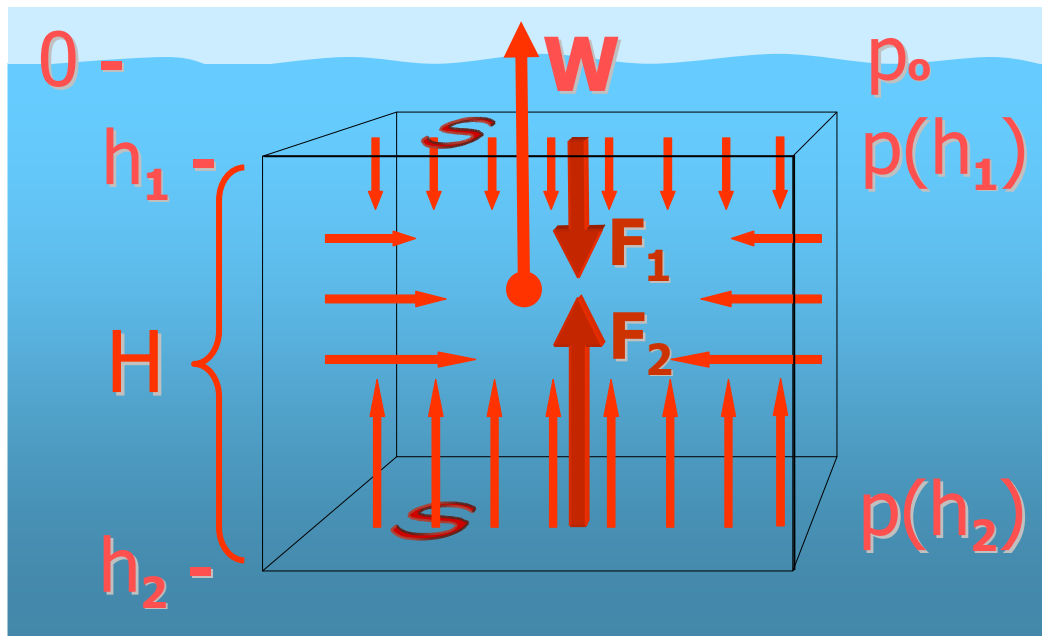

Wpływ ciśnienia na organizm pod wodą

Prawo Archimedesesa

$$\begin{aligned}
 \text{Siła wyporu: } \mathbf{W} &= \mathbf{F}_2 - \mathbf{F}_1 = S \cdot p(h_2) - S \cdot p(h_1) = \\
 &= S \cdot \{ \cancel{p_0} + p_h(h_2) - \cancel{p_0} - p_h(h_1) \} = S \cdot \{ h_2 \cdot \delta_{\text{cieczy}} - h_1 \cdot \delta_{\text{cieczy}} \} = \\
 &= S \cdot \{ h_2 - h_1 \} \cdot \delta_{\text{cieczy}} = S \cdot H \cdot \delta_{\text{cieczy}} = \mathbf{V}_{\text{ciała}} \cdot \delta_{\text{cieczy}}
 \end{aligned}$$

$$\mathbf{F}_2 = S \cdot p(h_2)$$

$$\mathbf{F}_1 = S \cdot p(h_1)$$

Pamiętamy, że:

$$p_h(h) = h \cdot \delta_{\text{cieczy}}$$

$$\mathbf{W} = \mathbf{V}_{\text{ciała}} \cdot \delta_{\text{cieczy}}$$

$V_{\text{ciała}}$ - objętość ciała

δ_{cieczy} - ciężar właściwy cieczy

Regulacja pływalności

$Q > W$ - ciało tonie

$Q < W$ - ciało wypływa

$Q = W$ - zawieszenie w toni

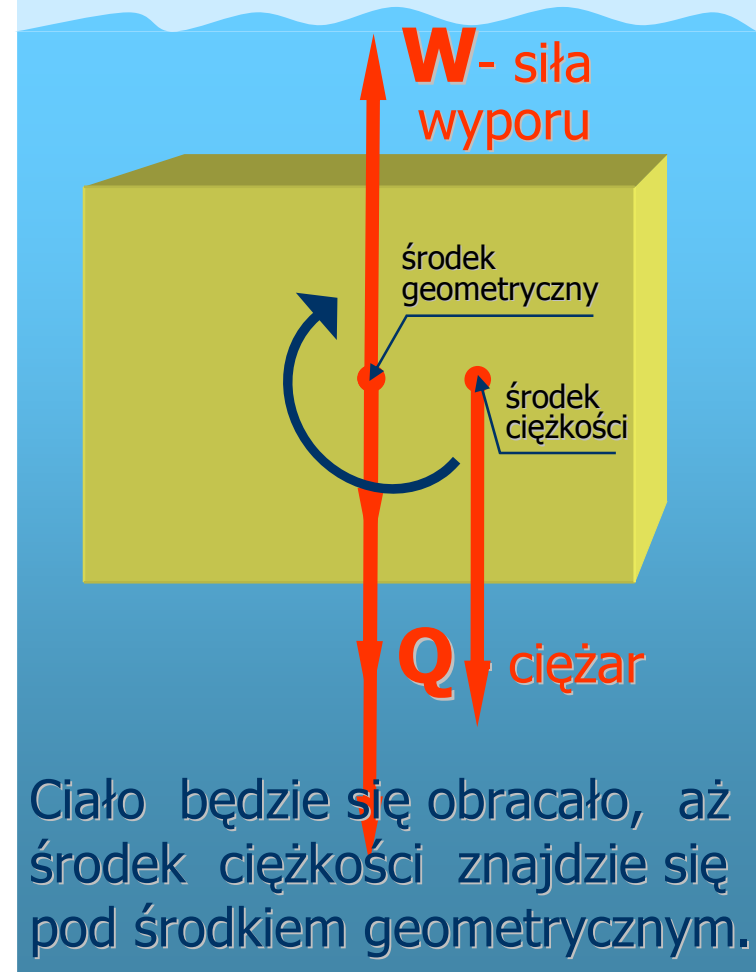
Ciężar człowieka Q jest w przybliżeniu (+/- 2kG) równy sile wyporu W , jaka działa na niego, przy zanurzeniu w H_2O .

W - zależy od zasolenia wody.

W - regulujemy zmianą objętości płuc, skafandra, jacketu itp.

Q - regulujemy dobierając balast.
Uwaga: w trakcie nurkowania zmienia się ciężar gazu w butli.

$$W = V_{\text{ciała}} \cdot \delta_{\text{cieczy}}$$

Regulacja pływalności

Morze Martwe - średnie zasolenie 26%. $\delta_{\text{cieczy}} \approx 1,2 \text{ kG/dm}^3$
Jaka jest siła wyporu działająca na nurka w Morzu Martwym?

Wyprawa AKP „KRAB” Tridacna II 1988/89

Człowiek bez użycia balastu (ok. 16 kG) nie jest w stanie zanurzyć się w Morzu Martwym.

Zakładamy, że ciało dorosłego 😊 nurka waży 80 kG, więc jego objętość wynosi około

$$V_{\text{ciała}} = 80 \text{ dm}^3$$

Zatem siła wyporu działająca na całkowicie zanurzonego nurka to:

$$\begin{aligned} W &= V_{\text{ciała}} \cdot \delta_{\text{cieczy}} = \\ &= 80 \text{ dm}^3 \cdot 1,2 \text{ kG/dm}^3 \end{aligned}$$

Ostatecznie: **$W = 96 \text{ kG}$**

Prawa gazowe

Człowiek nie potrafi oddychać tlenem rozpuszczonym w wodzie i przy dłuższym pobycie pod wodą zmuszony jest do oddychania sprężonymi mieszankami gazów.

Wynika stąd wiele niebezpieczeństw !!!

Dlatego tak ważnym jest poznanie i umiejętne stosowanie podstawowych praw gazowych.

Prawa gazowe przydatne w technice nurkowej:

---

1. Prawo Pascala.

O rozkładzie ciśnienia w gazie.

2. Prawo Daltona.

O wartościach ciśnień w mieszaninach gazów.

3. Prawo gazu doskonałego.

O zależności ciśnienia, objętości i temperatury gazów.

4. Prawo Henry'ego.

O rozpuszczalności gazów w cieczach.

Prawa gazowe

Mieszanki oddechowe podawane są pod wodą pod ciśnieniem panującym w otoczeniu nurka.

Np: Na głębokości 30 metrów pod ciśnieniem 4 at.

Najprostszą mieszanką oddechową jest powietrze, którym oddychamy na co dzień.

Nawet dobrze znane nam powietrze, podawane w wyższych ciśnieniach staje się dla człowieka toksyczne !!!

Prawo Daltona

Ciśnienie całkowite mieszaniny gazów jest sumą ciśnień parcyjnych poszczególnych składników:

$$p_c = p_1 + p_2 + p_3 + \dots + p_n$$

Przykład: Ile wynosi ciśnienia całkowite otaczającego nas powietrza, jeżeli ciśnienia parcyjne składników to:

$$p_{O_2} = 0,21 \text{ at}$$

$$p_{N_2} = 0,78 \text{ at}$$

$$p_{CO_2} = 0,01 \text{ at}$$

Wynosi: $p_c = 0,21 \text{ at} + 0,78 \text{ at} + 0,01 \text{ at} = 1 \text{ at}$

Uwaga: W rzeczywistości w powietrzu występują też inne gazy (głównie szlachetne), a zawartość CO_2 w świeżym powietrzu jest dużo niższa.²⁰

Przykład zastosowania prawa Daltona

Do obliczeń przyjmujemy, że powietrze składa się tylko z dwóch gazów: tlenu O_2 (20%) i azotu N_2 (80%), a ich ciśnienia parcjale w naszym otoczeniu ($p_c = 1\text{at}$) wynoszą:

$$p_{O_2} = 0,20 \text{ at} \quad p_{N_2} = 0,80 \text{ at} \quad , \text{ bo: } 0,20\text{at} + 0,80\text{at} = 1 \text{ at}$$

Pytanie: Ile wyniosą ciśnienia parcjale O_2 i N_2 w powietrzu wdychanym przez nurka na głębokości 20m ($p_c = 3\text{at}$)?

1. Z prawa Daltona wynika: $p_{O_2} + p_{N_2} = 3\text{at}$
2. Proporcje tlenu (20%) i azotu (80%) są zachowane.

Odp: Ciśnienia te na głębokości 20m wyniosą odpowiednio:

$$p_{O_2} = 0,60 \text{ at} \quad p_{N_2} = 2,40 \text{ at} \quad , \text{ bo: } 0,6 \text{ at} + 2,4 \text{ at} = 3 \text{ at}$$

Ciśnienie parcjalne tlenu

Dopuszczalny zakres ciśnienia parcjalnego tlenu

Tlen: $p_{O_2} = 0,20 \text{at} \div 1,6 \text{at}$

Konieczny do oddychania, ale dla $p_{O_2} > 1,6 \text{at}$ neurotoksyczny.
Istotny jest czas ekspozycji.

Przykład: Na jaką maksymalną głębokość można zanurkować mając butlę nabitą powietrzem?

$$p_{O_2} = 20\% \cdot p \quad p = p_{O_2} / 20\% \Rightarrow p = 1,6 / 20\% = 8 \text{ at}$$

Odpowiedź: Maksymalna głębokość to 70 m

Prawo gazu doskonałego

$$\frac{pV}{T} = nR$$

, gdzie

p – ciśnienie gazu

V – objętość gazu

T – temperatura gazu [°K]

n – liczba moli gazu

R – stała gazowa

Prawo to w dobrym przybliżeniu opisuje zachowanie mieszanin oddechowych.

$$0 \text{ °K} \approx -273 \text{ °C}$$
$$273 \text{ °K} \approx 0 \text{ °C}$$

Prawo gazu doskonałego

Dla pewnych szczególnych sytuacji prawo to możemy upraszczać. Na przykład dla zamkniętej ilości gazu, czyli dla liczby moli gazu $n = \text{const}$ otrzymamy:

$$\frac{pV}{T} = \text{const}$$

dla $n = \text{const}$
(zamknięta ilość gazu)

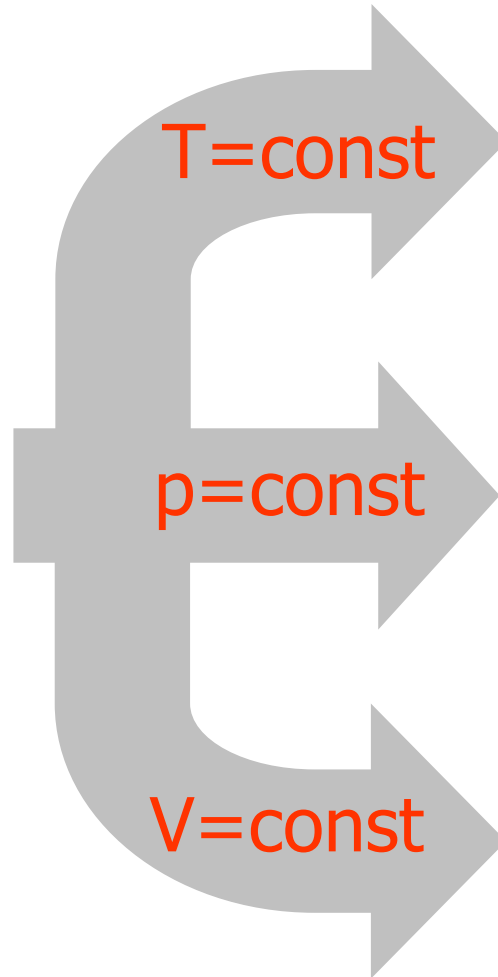

Prawo gazu doskonałego

dla $n = \text{const}$:

$$\frac{pV}{T} = \text{const}$$

$$pV = \text{const}$$

Prawo Boyle'a-Mariotte'a

$$\frac{V}{T} = \text{const}$$

Prawo Gay-Lussaca

$$\frac{p}{T} = \text{const}$$

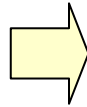
Prawo Charlesa

Prawo Boyle'a-Mariotte'a

Prawo gazu doskonałego
dla $n=\text{const}$ i $T=\text{const}$:

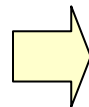
$$pV = \text{const}$$

przy
zanurzeniu: p ↗

V ↘

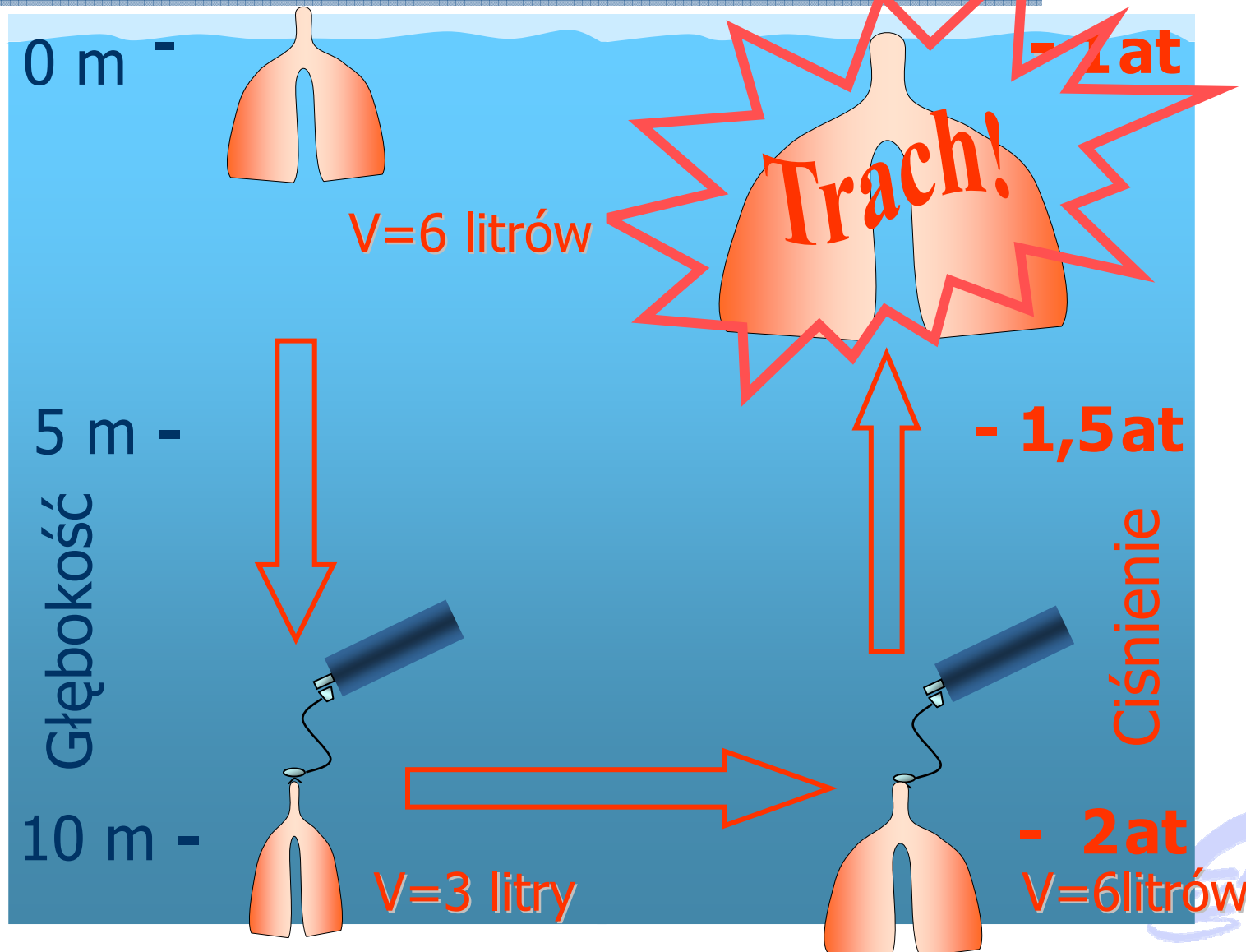
przy
wynurzeniu: p ↘

V ↗

Prawo Boyle'a-Mariotte'a

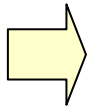

Prawo Charlesa

Prawo gazu doskonałego
dla $n=\text{const}$ i $V=\text{const}$:

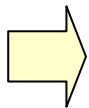
$$\frac{p}{T} = \text{const} \quad T [^{\circ}\text{K}]$$

przy
ogrzewaniu: $T \nearrow$

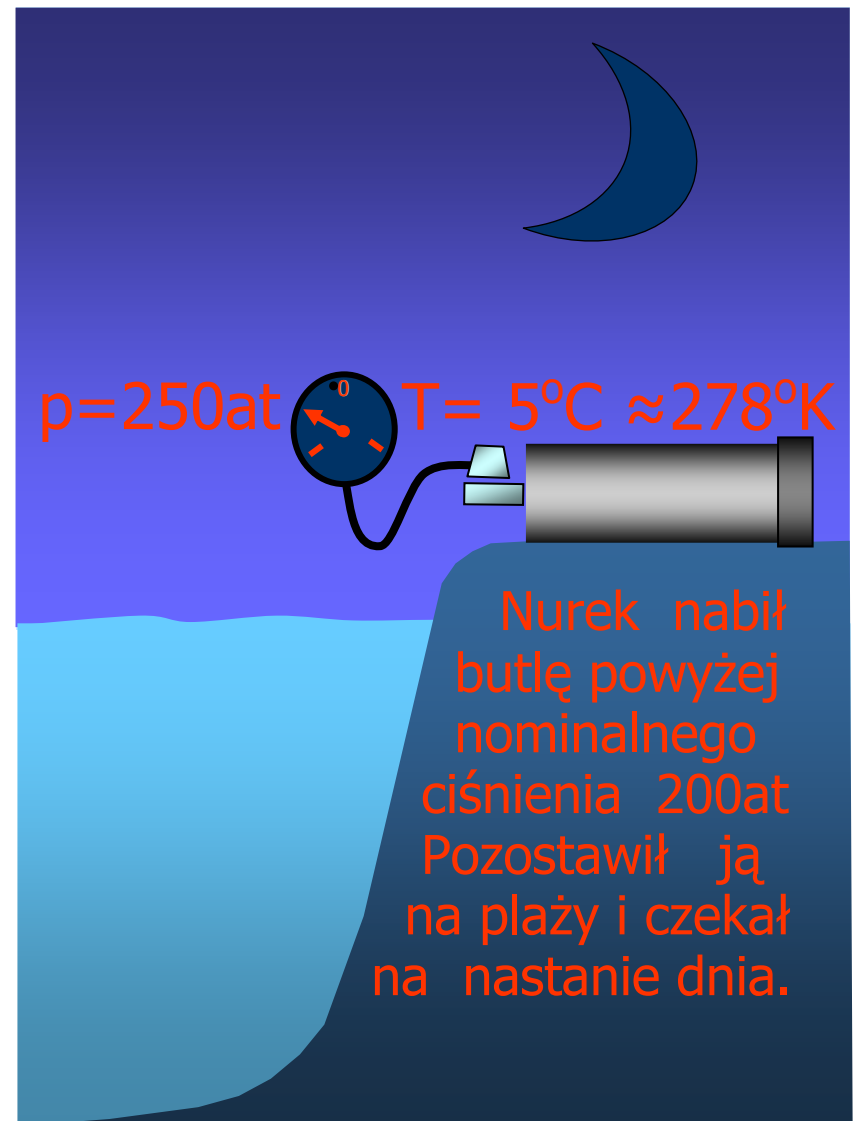

$p \nearrow$

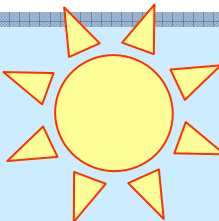
przy
ochładzaniu: $T \searrow$

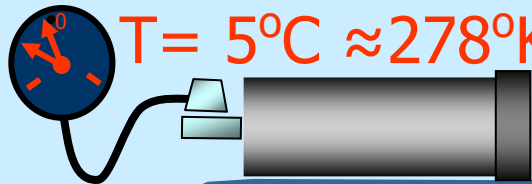
$p \searrow$

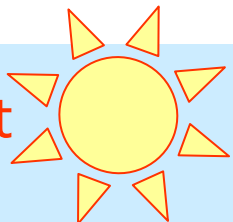
Prawo Charlesa

$$250\text{at} \cdot \frac{323^\circ\text{K}}{278^\circ\text{K}} \approx 290\text{at}$$

$$p=290\text{at} \quad T=50^\circ\text{C} \approx 323^\circ\text{K}$$
$$p=250\text{at} \quad T=5^\circ\text{C} \approx 278^\circ\text{K}$$

Tak wysokie ciśnienie w butli grozi jej rozerwaniem!!!

$$290\text{at} \cdot \frac{300^\circ\text{K}}{323^\circ\text{K}} \approx 270\text{at}$$

$$p=290\text{at}$$
$$T=50^\circ\text{C} \approx 323^\circ\text{K}$$

$$p=270\text{at}$$
$$T=27^\circ\text{C} \approx 300^\circ\text{K}$$

Uwaga!

Nie nabijaj butli powyżej ciśnienia nominalnego !!!
Chroń butle przed nagrzaniem, np. trzymając je w wodzie

Prawo Henry'ego

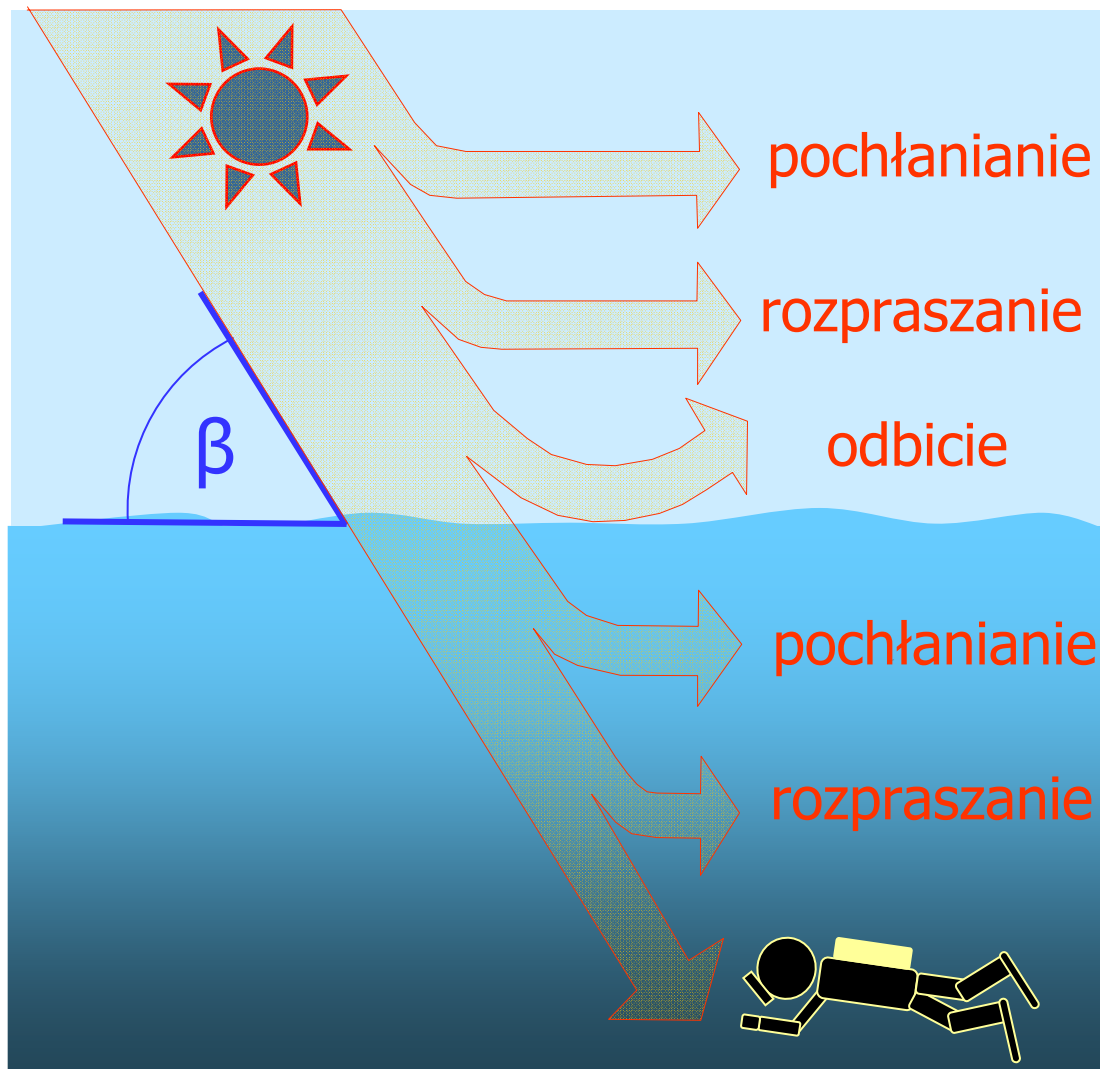
Stężenie gazu rozpuszczonego w cieczy, znajdującego się w równowadze z fazą gazową, jest proporcjonalne do ciśnienia

Stężenie rozpuszczonego w cieczy gazu zależy również od:

- rodzaju gazu i cieczy,
- temperatury układu,
- czasu ekspozycji.

Straty światła słonecznego w atmosferze i wodzie

Ilość światła odbitego od powierzchni wody zależy od kąta jego padania na lustro wody:

dla $\beta=40^\circ$ odbicie 5%

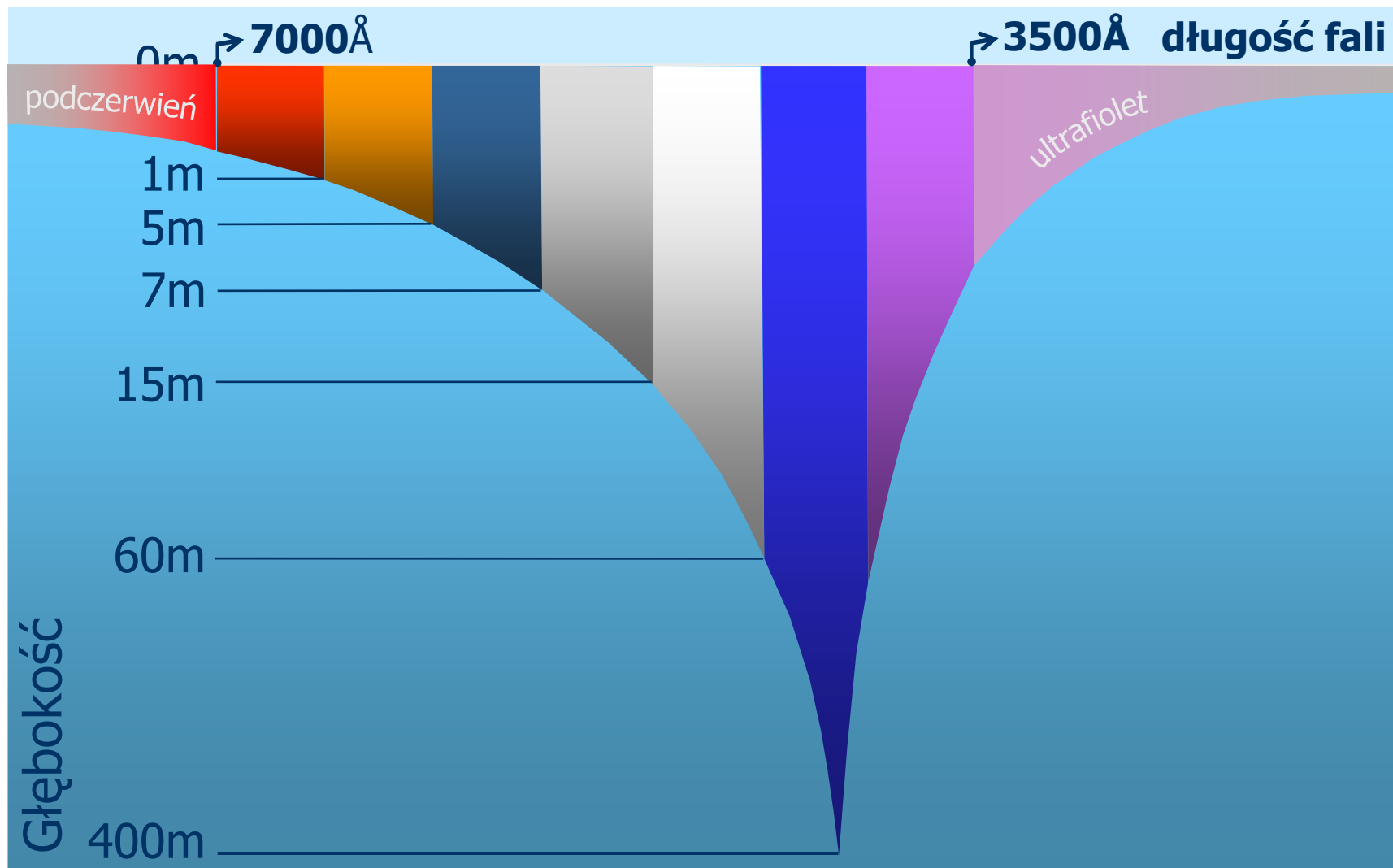
dla $\beta= 5^\circ$ odbicie 40%

Wniosek:

Pod wodę dociera mało światła, a o zmierzchu gwałtownie robi się ciemno.

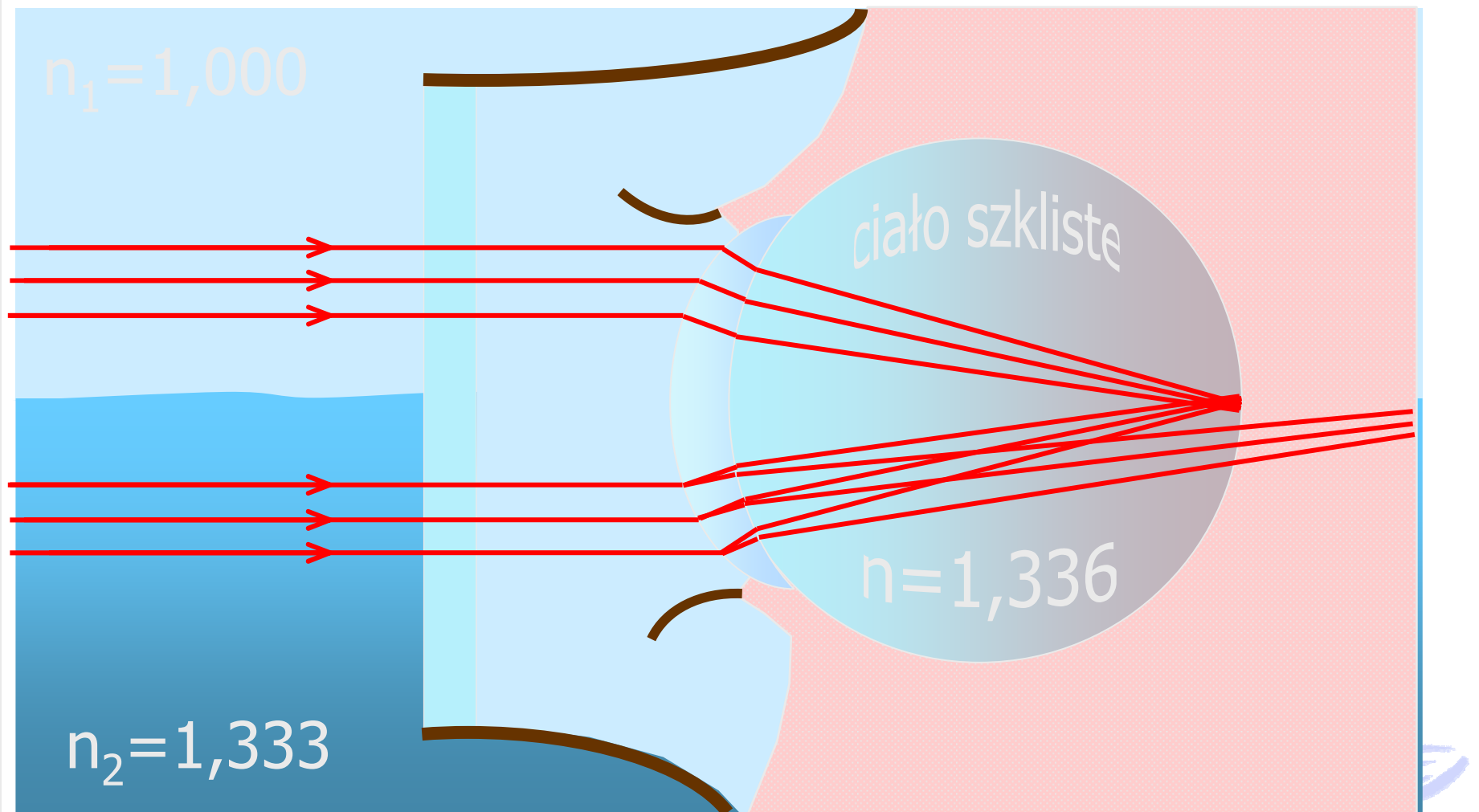
Warto więc na wieczorne nurkowania zabierać latarkę.

Tłumienie promieniowania widzialnego w wodzie

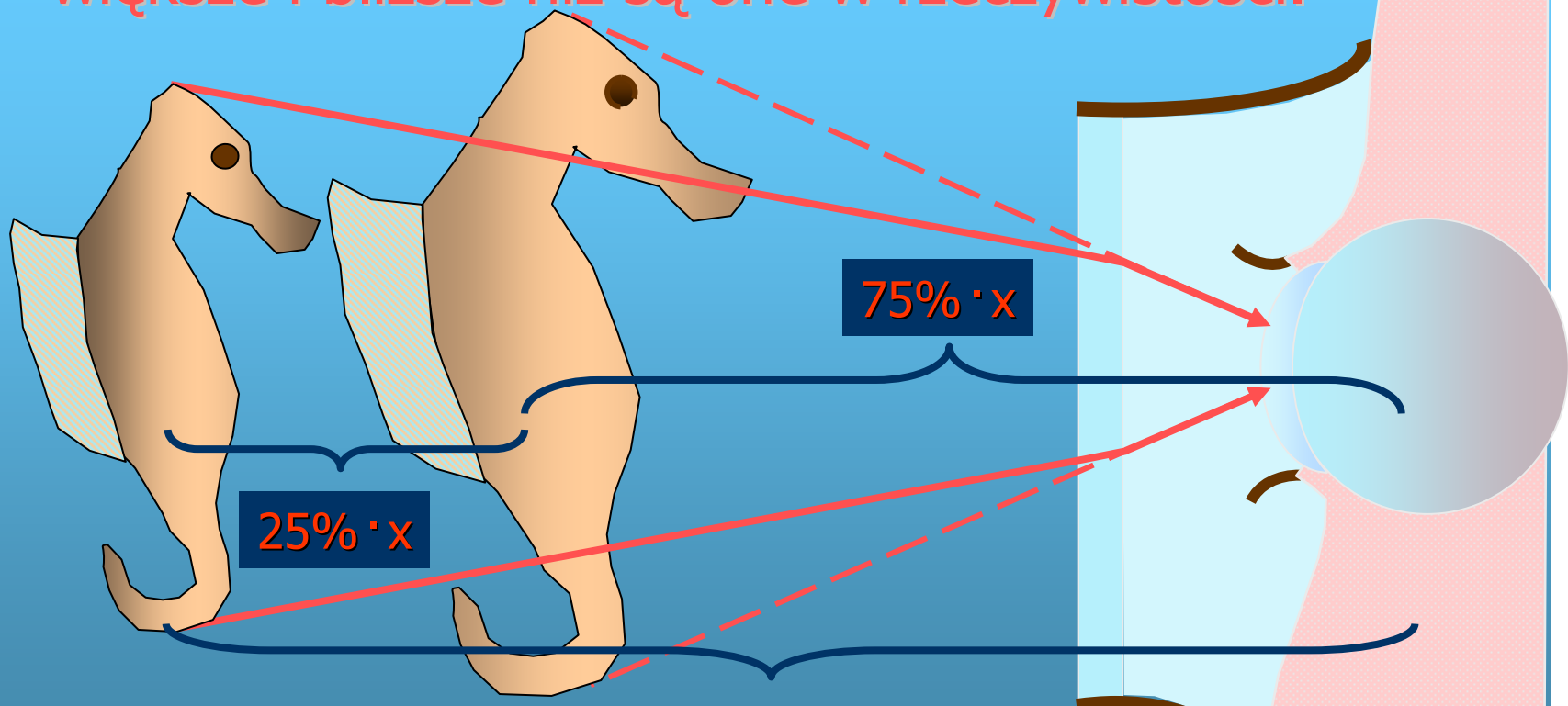

Jak widzimy w wodzie?

Jak widzimy w wodzie?

W masce nurkowej obiekty pod wodą widzimy większe i bliższe niż są one w rzeczywistości.

Niech np. $x = 1,33\text{m}$

Wówczas odległość obrazu pozornego wyniesie: $1,33 \text{ m} \cdot 75\% \approx 1\text{m}$

Upośledzenie słuchu – propagacja fal akustycznych

Prędkość rozchodzenia się fal akustycznych w wodzie jest pięciokrotnie większa niż w powietrzu i wynosi:
1500 m/s.

Prędkość ta jest na tyle duża, że nie możemy rozróżnić czasu, w jakim dźwięk dochodzi do poszczególnych uszu i w efekcie nie potrafimy ustalić kierunku źródła dźwięku.

Nieściśliwość wody powoduje, że fale akustyczne rozchodzą się szybko i na duże odległości.

Sz szczególnie niebezpieczne są dla nurka fale pochodzące od echosond i podwodnych wybuchów.

Dźwięk praktycznie nie przekracza granicy woda-powietrze.

Wychładzanie organizmu człowieka w wodzie

Przewodnictwo cieplne wody jest 25 razy większe od przewodnictwa cieplnego powietrza.

Powoduje to szybką utratę ciepła człowieka w wodzie.

Prędkość wyrównywania temperatur jest wprost proporcjonalna do różnicy temperatur ciał.

Spowalnimy wychłodzenie ciała używając izolacji cieplnej, jaką stanowią skafandry nurkowe.

Materiały dodatkowe

- Skrypt klubowy (m.in. zadania)
- Rozszerzona wersja prezentacji
  - http://www.krab.agh.edu.pl/materialy/fizyka_nurkowania.rar
- Nurkomania podręcznik
  - http://www.nurkomania.pl/nurkowanie_podrecznik.htm
- G.Zieleniec „Nurkowanie”

